

TERBORG, Roland; VELÁZQUEZ, Virna; TRUJILLO, Isela (coord.) (2021).
*Presiones que obligan a los hablantes de lenguas originarias,
indígenas y minorizadas a abandonar sus lenguas.*
Mèxic: Universidad Nacional Autónoma de México. 212 p.

Aquesta col·lecció d'estudis és una continuació de la proposta programàtica i metodològica fonamentalment explicada a Terborg i García Landa (2011) —llibre ressenyat en català en el seu moment a Soler Carbonell (2013) o a Comellas (2012)—, anomenada, aleshores, *model d'ecologia de pressions* i, actualment, *teoria d'ecologia de pressions* (canvi que els autors no expliquen aquí). Trobem una breu síntesi d'aquesta teoria al capítol quart. L'objectiu del recull és «intentar medir y comparar la percepción sobre el desplazamiento de una lengua minoritaria [...] dentro del marco de la TEP [teoría d'ecología de pressions] y los sistemas complejos, así como se perciben esas lenguas en pequeñas comunidades rurales o minoritarias por los habitantes» (p. 28).

En aquesta línia de treball ja s'han dut a terme, els darrers anys, recerques en diverses comunitats lingüístiques de Mèxic (per exemple, a la regió del Gran Nayar, Santos García, 2014), assenyalades en la introducció amb un mapa. Aquesta publicació inclou també una comunitat lingüística de Veneçuela i una d'Alsàcia, amb la qual cosa es posa a prova la teoria en àmbits geogràfics molt diferents, tot i que els coordinadors reconeixen que «Aún no sabemos si el método es aplicable a ciudades más grandes o a comunidades donde el contacto es de más de dos lenguas» (p. 28).

El llibre té dues parts diferenciades: la primera, més genèrica i teòrica, consta de quatre capítols. La segona, dedicada a estudis de comunitats lingüístiques concretes, en té set. Finalment, es tanca amb un capítol que reprèn les qüestions més rellevants de la resta de textos.

El primer capítol, signat pels editors, enuncia el marc teòric i assenjala els elements més importants d'una planificació lingüística des d'aquest marc. L'èmfasi principal es troba en la necessitat de coneixement des d'una perspectiva ecològica i complexa en la línia d'Albert Bastardas, un sociolingüista molt citat i que, a més, és l'autor del capítol següent. Bastardas hi fa una síntesi ràpida de les claus de la seva orientació teòrica dels darrers anys, que incorpora a l'ecologia lingüística el paradigma de la complexitat. En el text, recorre a la seva coneguda imatge de la partitura musical per il·lustrar els diferents nivells que intervenen en la conducta lingüística, del cervell-ment a la dimensió política, passant per múltiples «pentagrames» que generen l'emergència de fenòmens no directament presents en el pentagrama de nivell inferior. Així mateix, des d'una visió compromesament preservadora, enuncia la proposta de la subsidiarietat lingüística com a estratègia per harmonit-

zar la poliglòtització en llengües d'intercomunicació grupal i el manteniment de les varietats locals.

El tercer capítol, a càrrec d'Àngels Massip i Gemma Bel-Enguix, repassa a grans trets les orientacions epistemològiques i metodològiques de la ciència i proposa els anomenats *mètodes mixtos* (*mixed-method research*, MMR), un eclecticisme metodològic que integra enfocaments quantitius i qualitius. La teoria d'ecologia de pressions seria un exemple de metodologia mixta, com també ho seria de l'epistemologia de la complexitat o complexica.

El capítol següent, novament dels editors del llibre, exposa sumàriament, com diem, la teoria d'ecologia de pressions, i es concentra en el concepte *facilitat compartida*, un dels aspectes més importants, en el marc d'aquesta teoria, per avaluar la vitalitat lingüística. Segons els autors, les accions humanes estan subjectes a pressions. La força d'aquestes pressions depèn fonamentalment de dos factors: l'interès de l'individu o grup i l'estat del món. Aquí se centren en l'estat del món, i, concretament, en la facilitat compartida: en una interacció cada individu hi aporta unes competències, algunes de les quals compartiran, potser, en intensitats diferents. Si atribuïm un valor a cada competència i el comparem en dos o més individus, podem percebre quin és el valor compartit més alt: és la màxima facilitat compartida, que en qüestions lingüístiques és la que té més possibilitats d'imposar-se en la interacció: «En un grupo de hablantes de una lengua X puede haber diferentes FCs [facilitats compartides] y de forma automática se selecciona aquella que coincida con la mayor competencia de la mayoría de los individuos» (p. 78). Si no hi ha facilitat compartida, la interacció fracassa, i això pot passar si no hi ha intel·ligibilitat mútua, o bé si una de les parts no accepta com a facilitat compartida una competència determinada (per exemple, una part entén una varietat, però es nega a admetre-ho). La màxima facilitat compartida, doncs, es negocia contínuament i en cada interacció.

La facilitat compartida està formada per diversos aspectes, però aquí només s'ocupen del primer i més bàsic: els coneixements i les competències individuals. Els autors destaquen la necessitat d'obtenir dades fiables de cada comunitat en aquest sentit, per tal de planificar d'una manera adequada el manteniment i la revitalització. Tot i que afirmen que «antes de implementar un plan para salvar a la LI [llengua indígena], es necesario un estudio de la ecología específica para determinar la situación y las acciones más adecuadas a ella» (p. 86), de fet en aquest llibre només esbossen algunes dimensions contextuais més específiques, però se centren en l'estudi quantitiu de la competència mitjançant qüestionaris (s'adjunta el model de qüestionari com a annex d'aquest capítol).

Els set capítols dedicats a la recerca en comunitats lingüístiques concretes sobre la base del concepte de màxima facilitat compartida són força desiguals. La majoria són recerques estrictament quantitatives, en alguns casos només centrades en el «valor del coneixement percebut», com el que tracta del mixe a Oaxaca. A vegades s'hi inclouen també dades sobre àmbits d'ús i sobre la tria de llengües entre grups d'edat, sempre sobre la base de la percepció dels parlants, expressada mitjançant qüestionaris, amb tots els problemes que planteja aquest sistema de recollida de dades. L'ex-

cepció és l'estudi dedicat al huichol de Guadalupe Ocotán, de Saúl Santos García, Belén Minjares Sotero i Alma Gisela Ruiz Delgado, que incorpora nombroses dades qualitatives i propostes explicatives sobre les pressions de l'ecologia lingüística en les comunitats estudiades.

Tots els treballs són sobre llengües de Mèxic excepte, com dèiem, dos. L'un tracta de la situació del pemon de Veneçuela, en clar procés de substitució generalitzada. L'altre, de l'alsacià de Münster, que inclou una introducció històrica sobre les extraordinàries vicissituds que ha sofert la comunitat, situada com està en una frontera que ha concentrat bona part dels conflictes europeus dels darrers segles. Hi destaca la repressió explícita que, a vegades des del cantó francès, d'altres des del cantó alemany, ha anat patint la varietat local.

El darrer capítol fa una recopilació breu dels continguts precedents i es pregunta sobre les accions més pertinents amb vista a preservar i revitalitzar les llengües minoritzades a fi de fer possibles espais lingüístics diversos i estables. S'hi esbossa una classificació de l'estat d'una llengua, des de l'hegemonia completa fins a la substitució (o *desplaçament*, per fer sevir la terminologia del llibre) gairebé total, i s'insisteix que, de cara a poder dissenyar polítiques lingüístiques eficaces i que garanteixin la sostenibilitat, és molt important obtenir diagnòstics locals, ja que les ecologies lingüístiques de les diverses comunitats poden ser extremament diferents, fins i tot, en l'àmbit d'una mateixa llengua.

Potser el més interessant d'aquest llibre, per a l'espai sociolingüístic català, és el coneixement que aporta de comunitats lingüístiques minoritzades que ens són molt desconegudes. La part teòrica inicial és molt sintètica, cosa que té tot el sentit, ja que el lector pot recórrer a referències bibliogràfiques més extenses i detallades de cadascun dels autors i temes. La profunditat i el detall de la informació continguda en els diferents estudis és, com dèiem, desigual. N'hi ha de molt sintètics i altres de més desenvolupats. Potser un retret que es podria fer en general és una certa simplicitat, la qual cosa contrasta amb el plantejament teòric inicial. Centrar-se a establir la màxima facilitat compartida exclusivament sobre la base del valor de coneixement percebut a partir dels resultats d'un qüestionari pot ser un bon punt de partida, però fa la sensació de ser un primer pas una mica tímid. D'altra banda, aquesta simplicitat té aspectes positius: els gràfics obtinguts per grups d'edat, per exemple, són il·lustracions insuperables de la tendència de canvi en la competència lingüística dels parlants. I per desgràcia tots apunten cap a la davallada de les varietats minoritzades i la creixent presència de la llengua dominant. Pel que fa a l'edició, cal dir que no sempre és del tot acurada.

Des d'una perspectiva catalana, se'n poden destacar dues coses. D'una banda, la sort que tenim de comptar amb investigadors nadius. El fet que l'investigador vingui de fora i no sigui competent en la llengua o llengües de la comunitat que estudia —o, pitjor encara, que només sigui competent en la llengua substituïdora— no sembla que hagi de contribuir gaire a desmentir els prejudicis típics d'aquestes situacions. De l'altra, l'evidència més que constatada de la tendència mundial a l'afebliment de les llengües minoritzades i/o de demografia baixa que conviuen amb llengües hegemò-

niques. Que la nostra situació actual sigui molt millor que la de la majoria no és segur que estigui garantida a llarg termini.

Pere COMELLAS CASANOVA
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- COMELLAS CASANOVA, Pere (2012). «Roland Terborg i Laura García Landa (coord.). Muerte y vitalidad de lenguas indígenas y las presiones sobre sus hablantes. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 2011, 285 pàgines». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 57, p. 349-353.
- SANTOS GARCÍA, Saúl (ed.) (2014). *Estudios de vitalidad lingüística en El Gran Nayar*. Tepic: Universidad Autónoma de Nayarit.
- SOLER CARBONELL, Josep (2013). «Terborg, Roland; García Landa, Laura (coord.) (2011). Muerte y vitalidad de las lenguas indígenas y las presiones sobre sus hablantes. Mèxic D. F.: Universidad Nacional Autónoma de México. Centro de Enseñanza de Lenguas Extranjeras». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 23, p. 487-492.
- TERBORG, Roland; GARCÍA LANDA, Laura (coord.) (2011). *Muerte y vitalidad de las lenguas indígenas y las presiones sobre sus hablantes*. Mèxic: Universidad Nacional Autónoma de México.